

INTERAKCIJA U OBITELJI I VIDOVI DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVIH PONAŠANJA ADOLESCENATA

BRANKO MILOSAVLJEVIĆ
GORDANA KOS
GORAN OPAČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 316.6
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1988 - 02-15

Cilj istraživanja bio je utvrđivanje povezanosti između karakteristika kvalitete — kvantitete interakcije u potpunoj obitelji i socijalno neprihvatljivih ponašanja adolescenata. Od instrumenata u ispitivanju su korišteni: Indeks SOPUS (Milosavljević, 1984/85) za ispitivanje kvantitete interakcije, upitnik SRDI (Opačić, Kos, 1988) za ispitivanje kvalitete interakcije u obitelji (Intimnost, Zahtjevi, Grubost, Zanemari vanje, Davanje), te upitnik za utvrđivanje prekršaja (Lacković-Grgin, Raboteg-Šarić, 1988). Ispitivanjem su obuhvaćena 135 muška adolescenata drugih i trećih razreda srednje škole, prosječne dobi 17.31 godina, iz Zadra. Rezultati multiple regresijske analize pokazuju da postoji statistički značajna povezanost između kvalitete — kvantitete interakcije u obitelji i socijalno neprihvatljivih ponašanja mladih. Ovoj povezanosti najviše doprinosi Indeks svakodnevnog okupljenosti porodice (SOPUS), u smislu: što je okupljenost obitelji manja, prekršaji su veći.

Uvod i problem istraživanja

Mnogi nalazi u literaturi koji se navode kao osnova za objašnjenje socijalno neprihvatljivih ponašanja adolescenata osnivaju se na istraživanjima uloge bioloških promjena u razdoblju razvoja od mladog do odraslog, tj. »pubertalne maturacije individue« i »razorenog doma«

U pogledu bioloških promjena u razdoblju od mladog do odraslog novija longitudinalna istraživanja (Offer i Offer, Savin-Williams, navodi Lacković-Grgin, 1986) pokazuju da je razdoblje adolescencije u osnovi relativno stabilno i bez »bure i stresa«. Time se osporavaju tendencije uzimanja bioloških promjena u razdoblju adolescencije za značajan ili osnovni eksplanans socijalno neprihvatljivih ponašanja mladih (Hill, 1986).

»Razoreni dom« je klasična varijabla u ispitivanju i vrednovanju socijalno neprihvatljivih ponašanja adolescenata. Na to ukazuju ranija (Jenkins, Gordon, Chilton i Markle, Sigeman, navodi Milosavljević, 1986), kao i novije istraživanje Wellsa i Rankina (navodi Brownfield, 1987) koja identificiraju neke razloge za ponovnu aktualizaciju hipoteze da se maloljetnička delinkvencija može objasniti »razorenim domom«. Ovakvo stajalište osporavaju istraživanja (Berger i Simon, 1974, Strasburg, 1976,

navodi Brownfield, 1987; Matić, 1976, Zvonarević, 1976, Rutter, 1983, Milosavljević, 1986) koja pokazuju da se u koincidenciji, kako se naglašava u jednom radu (Milosavljević, 1986), činjenica da se uz »razoreni dom« javlja maloljetnička delinkvencija, ne može gledati kao da između te dvije socijalne pojave postoji uzročno posljedična veza. »Razoreni dom« u složenoj etiologiji socijalnoneprihvatljivih ponašanja ima određeno mjesto, ali ne takvo da se njihova etiologija može reducirati na »razoreni dom«.

Podaci o fenomenologiji maloljetničke delinkvencije pokazuju da je znatno veći broj (oko tri puta) maloljetnih delinkvenata iz potpunih nego iz nepotpunih obitelji (Zvonarević, 1976, Milosavljević, 1986). Činjenica da je fenomenologija maloljetničke delinkvencije veća iz »potpurnih« nego »razorenih porodica« otvara niz pitanja o tome u kojim slučajevima je potpuna obitelj povezana sa socijalno neprihvatljivim ponašanjima mladih. To naznačuju, manje ili više, teorije maloljetničke delinkvencije, u prvom redu teorija socijalne kontrole (autor teorije socijalne kontrole Hirschi, 1969, navodi Rutter, 1983 i Murray 1986). Prema teoriji socijalne kontrole socijalno neprihvatljiva ponašanja (maloljetnička delinkvencija, narkomanija, alkoholizam) su rezultat smanjenja ili prekida socijalne veze individue. Elemente socijalne veze čine: odanost (privrženost) roditeljima i drugima, povjerenje u socijalne institucije, učešće u konvencionalnim aktivnostima te vjerovanje u konvencionalne vrijednosti i norme. Svaki od navedenih elemenata socijalne veze individue, prema teoriji socijalne kontrole, pozitivan je s konformiranjem. Oni koji ostvaruju elemente socijalne veze, imaju malo energije i vremena za aktivnosti izvan toga, odnosno aktivnosti koje inkliniraju socijalno neprihvatljivim ponašanjima. Budući da se socijalna veza zasniva na interakciji, mi pretpostavljamo da razina kvalitete i kvantitete interakcije u obitelji indicira smanjenje ili prekid veza adolescenta s obitelji, odnosno smanjuje ili ostavlja više vremena i energije za socijalno neprihvatljiva ponašanja.

Naša pretpostavka ne polazi od toga da interakcija u obitelji može biti jedini eksplanans socijalno neprihvatljivih ponašanja mladih, već od toga da se u njenim karakteristikama mogu identificirati one koje su povezane sa socijalno neprihvatljivim ponašanjima. To su razlozi zbog čega smo se odlučili za istraživanje odnosa između kvalitete — kvantitete interakcije u potpunoj obitelji i socijalno neprihvatljivih ponašanja adolescenata.

Postupak

Za određivanje kvantitete interakcije u obitelji korišten je Indeks svakodnevnog okupljenosti obitelji u urbanim sredinama (SOPUS; Milosavljević, 1984/85). Indeks se sastoji od deset tvrdnji koje se odnose na aktivnosti koje članovi obitelji obavljaju zajednički, kao što su: obroci,

izlasci, posjete prijateljima i rodbini. Zadatak ispitanika bio je da uz svaku tvrdnju na skali od jedan (»svaki dan«) do pet (»nikada«) procjene čestinu kojom oni zajedno s obitelji obavljaju određenu aktivnost. Individualni indeksi utvrđeni su sumiranjem bodova postignutih na svih deset postavljenih tvrdnji.

Kao mjera kvalitete obiteljske interakcije korišteni su podaci dobiveni primjenom upitnika za mjerenje interakcije roditelj — dijete (SRDI; Opačić, Kos, 1988). To je višedimenzionalna skala interpretabilne faktor-ske strukture i zadovoljavajuće interne konzistencije (.90) koja mjeri latentni prostor definiran s pet ortogonalnih faktora koji su nazvani: Intimnost, Roditeljski zahtjevi, Roditeljska grubost, Roditeljsko zane-marivanje i Roditeljsko davanje. Izvršena je revizija prvobitnog oblika upitnika tako što je svakoj od subskala dodano po nekoliko novih tvrdnji. Osim toga, polazeći od pretpostavke da je relacija između adolescenta i majke, te između adolescenta i oca različita, u ovom radu su ispitani kvalitativni aspekti odnosa roditelj — adolescent posebno za odnos adolescenta s majkom, a posebno za odnos s ocem. Upitnik se sastoji od ukupno 82 tvrdnje od kojih se 41 tvrdnja odnosi na odnos s majkom, a 41 na odnos s ocem. Ispitanici su na skalama od jedan (»uopće ne«) do pet (»u potpunosti da«) uz svaku tvrdnju procjenjivali u kolikom se stupnju ona odnosi na njihov odnos s roditeljima. Individualni rezultat za svaku pojedinu subskalu, i to posebno za odnos s majkom i posebno za odnos s ocem, određen je sumiranjem bodova postignutih na pripadajućim tvrdnjama.

Za određivanje socijalno neprihvatljivog ponašanja adolescenata korišteni su podaci dobiveni primjenom upitnika za utvrđivanje prekršaja kojeg su konstruirali Lacković-Grgin i Raboteg-Šarić (1988) u svrhu mjerenja kršenja normi kod adolescentica. Upitnik sadrži 17 pitanja, a na svako pitanje ispitanici su trebali odgovoriti zaokruživanjem jednog od brojeva na skali od jedan (»nikada«) do pet (»više od deset puta«) koji označavaju čestinu vršenja prekršaja. Čestina prekršaja uz svaki stupanj ljestvice preuzeta je iz upitnika Magnussona o kršenju normi u švedskih četrnaestogodišnjakinja (Lacković-Grgin, Raboteg-Šarić, 1988).

Pored ovih, prikupljeni su još podaci o dobi, spolu i članovima obitelji koji žive u zajedničkom domaćinstvu s adolescentom.

Ispitivanje je bilo grupno i provedeno je sa 192 učenika drugih i trećih razreda srednjih škola u Zadru (Tehnički školski centar i Pomorski školski centar). Na osnovi podataka o spolu te članovima obitelji koji žive u zajedničkom domaćinstvu, iz uzorka su izdvojeni samo muški ispitanici iz tzv. nuklearnih obitelji, odnosno ispitanici u čijim se obiteljima nalaze samo biološki roditelji i djeca. Tako formiran uzorak imao je 136 muška ispitanika, prosječne dobi od 17,31 godina, na čijim podacima su učinjene sve analize.

Rezultati i diskusija

Kako je prvobitan oblik upitnika za mjerenje interakcije roditelj — dijete (SRDI) revidiran, te kako je posebno procjenjivan odnos s majkom, a posebno s ocem, izračunata je pouzdanost tipa interne konzistencije za svaku od subskala, posebno za svaki od odnosa. Dobivene vrijednosti Cronbach alpha prikazane su u Tabeli 1.

Tabela 1.
Pouzdanost subskala upitnika SRDI (Cronbach alpha)

Subskale	Koeficijenti pouzdanosti	
	Odnos majka-adolescent	Odnos otac-adolescent
Intimnost	.76	.78
Zahtjevi	.73	.72
Grubost	.71	.75
Zanemarivanje	.77	.76
Davanje	.78	.78

Prema prvobitnoj verziji upitnika pouzdanost svih subskala je povećana, a dobiveni koeficijenti ukazuju na zadovoljavajuću internu konzistenciju svih subskala što omogućuje njihovu samostalnu primjenu.

Autori upitnika o kršenju normi u adolescentica su iz njegove prvobitne verzije, koja je sadržavala 17 pitanja, nakon item analize, a zbog niske korelacije s ukupnim rezultatom, isključili četiri pitanja i dobili pouzdanost tipa interne konzistencije od .77 (Lacković-Grgin, Raboteg-Šarić, 1988). Polazeći od pretpostavke da su vrste prekršaja koje čine adolescentice i adolescenti donekle različite, a s obzirom da su naš uzorak sačinjavali muški ispitanici, mi smo u ispitivanju koristili prvobitnu verziju upitnika koja je sadržavala 17 pitanja. Na podacima prikupljenim tim upitnikom izvršena je item analiza koje su rezultati prikazani u Tabeli 2.

Tabela 2.

Aritmetičke sredine (M), standardne devijacije (SD) i koeficijenti korelacije (r) pojedinih čestica s ukupnim rezultatom upitnika o kršenju normi

Vrste prekršaja	M	SD	r
1. tuča	3.49	1.355	.319
2. svađa	3.59	1.319	.529
3. drogiranje	1.69	1.319	.483
4. laganje	2.99	1.425	.512
5. opijanje	2.6	1.437	.614
6. bježanje s nastave	3.86	1.334	.596
7. kasno dolazanje kući	3.75	1.397	.48
8. krađa poznanicima	1.32	.737	.278
9. bježanje od kuće	1.26	.733	.362
10. pušenje	3.65	1.676	.339
11. uništavanje imovine	2.33	1.451	.613
12. krađa u trgovini	1.97	1.339	.551
13. krađa novca roditeljima	1.76	1.244	.534
14. zabušavanje u školi	4.01	1.274	.588
15. uznemiravanje ljudi	2.43	1.523	.61
16. podvale nastavnica	2.74	1.482	.682
17. pakošćenje	1.85	1.314	.474

Zbog zadovoljavajuće visokih korelacija s ukupnim rezultatom u upitniku je zadržano svih 17 pitanja. Izračunata je pouzdanost upitnika. Vrijednost Cronbach alpha iznosi .83. Nakon toga izračunata je razina socijalno neprihvatljivog ponašanja svakog ispitanika. S obzirom da je pouzdanost upitnika zadovoljavajuća, ta razina je određena sumom bodova postignutih na svih 17 pitanja u upitniku.

Kako je glavni problem našeg istraživanja bio utvrđivanje odnosa između kvantitete — kvalitete interakcije u obitelji i socijalno neprihvatljivih ponašanja adolescenata, pri obradi podataka koristili smo metodu multiple regresijske analize, tj. metodu stupnjevite (backward) multiple linerane regresije. Status prediktora imale se varijable kvantitete i kvalitete interakcije u obitelji koje su mjerene pomoću indeksa SOPUS, odnosno pomoću subskala upitnika SRDI (Intimnost, Zahtjevi, Grubost, Zanemarivanje i Davanje posebno za odnos s majkom, posebno s ocem). Status kriterija imala je varijabla čestine prekršaja. U Tabeli 3. date su aritmetičke sredine i standardne devijacije svih varijabli uključenih u regresijsku analizu.

Tabela 3.

Aritmetičke sredine (M) i standardne devijacije (SD) prediktorskih varijabli i kriterijske varijable

Varijable	M	SD
1. SOPUS	28.82	5.86
Odnos s majkom		
2. Intimnost	29.69	5.463
3. Zahtjevi	16.1	4.98
4. Grubost	17.35	5.222
5. Zanemarivanje	18.17	6.696
6. Davanje	32.21	5.682
Odnos s ocem		
7. Intimnost	28.66	6.297
8. Zahtjevi	16.63	5.384
9. Grubost	17.77	6.007
10. Zanemarivanje	18.34	6.534
11. Davanje	31.19	6.199
12. PREKRŠAJI	45.27	13.104

Rezultati kako kompletne, tako i stupnjevite multiple regresijske analize prikazani su u Tabeli 4.

Tabela 4.

Povezanost kvantitete — kvalitete porodične interakcije i čestine prekršaja

Kvantiteta- -kvaliteta porodične interakcije	Kompletna multipla regresijska analiza			Stupnjevita multipla regresijska analiza	
	r	par r	β	par r	β
SOPUS	.37	.26	.3	.36	.36
Odnos s majkom					
Intimnost	-.21	-.08	-.12		
Zahtjevi	.11	.03	.08		
Grubost	.22	-.01	-.02		
Zanemarivanje	.23	.16	.38		
Davanje	-.05	.1	.27		
Odnos s ocem					
Intimnost	-.2	.03	.06		
Zahtjevi	.08	-.08	-.17		
Grubost	.22	.12	.19		
Zanemarivanje	.15	-.12	-.27		
Davanje	-.08	-.05	-.13		
	R = .454			R = .369	
	R ² = .206			R ² = .136	
	F = 2.92			F = 21.25	
	p 0.01			p 0.01	
	df = 11, 124			df = 1, 134	

Legenda: r - koeficijent korelacije, par r - parcijalni koeficijent korelacije, - beta ponder, R - koeficijent multiple korelacije, R² - koeficijent multiple determinacije, F - F - omjer, p - razina rizika, df - stupnjevi slobode

Dobiveni koeficijent multiple korelacije kompletne regresijske analize iznosi .454, a koeficijent multiple determinacije .206. Značajnost koeficijenta korelacije provjerena je postupkom analize varijance, a dobiveni F-omjer iznosi $F = 2.92$ uz razinu značajnosti $p = 0.01$. Ovi rezultati potvrđuju našu pretpostavku da određene karakteristike kvalitete i kvantiteta interakcije u obitelji mogu biti povezane sa socijalno neprihvatljivim ponašanjem mladih.

Rezultati stupnjevite multiple regresijske analize pokazuju da ovoj povezanosti značajno pridonosi varijabla SOPUS. Kada multiple korelacije od .369. Veličina koeficijenta multiple determinacije ukazuje nam da ova varijabla objašnjava oko 14% varijance prekršaja od ukupno 20.6% varijance koju mogu objasniti sve prediktorske varijable. F-omjer iznosi 21.25 uz $p = 0.01$, što potvrđuje značajnost dobivene korelacije varijable SOPUS i čestine prekršaja. Ove varijable su, u skladu s našim očekivanjima, u pozitivnoj korelaciji, odnosno čestina prekršaja u adolescencata je veća što se članovi njihovih obitelji manje okupljaju kod obavljanja zajedničkih aktivnosti i obrnuto.

Budući da karakteristike kvalitete i kvantitete interakcije u obitelji objašnjavaju 20.6% varijance čestine prekršaja, može se reći, da su dobiveni rezultati sukladni s teorijom socijalne kontrole (Hirschi, 1969). Teorija socijalne kontrole, kako je poznato, polazi od toga da devijantna ponašanja mladih nastaju kao posljedica smanjenja ili prekida socijalne veze. To se pogotovo odnosi na onaj element socijalne veze koji govori o učešću mladih u konvencionalnim aktivnostima. Naime, rezultati stupnjevite regresijske analize ukazuju da objašnjenju čestine prekršaja u adolescencata najviše pridonosi indeks SOPUS, tj. čestina kojom članovi obitelji zajednički obavljaju neke aktivnosti. Ovaj rezultat, također, je sukladan s pretpostavkom Maccobyeve (1961), kojom u radu »Izbor varijabli u proučavanju socijalizacije« ističe »da sama količina interakcije može u nekim slučajevima biti važnija varijabla za predviđanje karakteristika djeteta nego priroda interakcije koja se događa«.

Na kraju, valja naglasiti, da iako kvantiteta i kvaliteta porodične interakcije značajno doprinosi objašnjenju socijalno neprihvatljivog ponašanja mladih, još uvijek ostaje veliki dio neobjašnjene varijance. Dakle, može se reći, da osim obiteljskih varijabli, vjerojatno postoji još niz drugih faktora, potencijalno relevantnih za objašnjenje ovog fenomena.

Literatura:

1. D. Brownfield, Father — Son relationship and violent behavior, *Deviant Behavior*, 8, 1987, str. 65—78.
2. P. J. Hill, Family Relations in Adolescence, *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 111 (2), 1985, str. 233—248.
3. T. Hirschi, *Causes of delinquency*, University of California Press, 1969.
4. Katica Lacković-Grgin, Problemi istraživanja self-koncepta, posebice self-koncepta mladih, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 25(25), 1985/86 (1986), str. 141—153.
5. Katica Lacković-Grgin, Zora Raborog-Šarić, Spolno sazrijevanje, odnosi se značajnim osobama i neki aspekti socijalnog ponašanja adolescentica, *Zbornik radova »VI Dani psihologije«*, Zadar, 4, 1988, str. 00—00 (u štampi).
6. E. E. Maccoby, The choice of variables in the study of socialization, *Sociometry*, 24, 1961, str. 367—371.
7. O. Matić, Vaspitno obrazovni činioci maloljetničke delinkvenције, *Zbornik radova Instituta za kriminološka istraživanja u Beogradu*, 1976, str. 255.
8. Branko Milosavljević, »Razoreni dom« i fenomenologija maloljetničke delinkvencije u poslijeratnom i novijem razdoblju u Jugoslaviji, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 25 (25), 1985/86 (1988), str. 99—140.
9. Branko Milosavljević, Indeks SOPUS kao indikator porodične moći u socijalizaciji adolescenata, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 24 (1), 1984/85 (1985), str. 117—127.
10. F. G. Murray, Marijuana Use and Social Control Theory, *The International Journal of the Addictions*, 21 (6), 1986, str. 657—669.
- Goran Opačić, Gordana Kos, Pokušaj identificiranja faktorske strukture nekih aspekata porodične interakcije, *Zbornik radova »VI Dani psihologije«*, Zadar, 4, 1988, str. 00—00 (u štampi).
12. M. Rutter H. Giller, *Juvenile Delinquency*, Penguin Books, 1983.
13. Mladen Zvonrević, *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1976.

Branko Milosavljević, Gordana Kos, Goran Opačić: INTERACTION INSIDE FAMILY AND ASPECTS OF THE SOCIALLY UNACCEPTABLE BEHAVIOUR OF ADOLESCENTS

Summary

To establish the correlation between quality-quantity characteristics of interaction in a complete family and socially unacceptable behaviour of adolescents has been the purpose of this work. In the research questionnaires have been used previously introduced by Milosavljević (Index SOPUS), Opačić and Kos (questionnaire SRDI), and Lacković-Grgin and Raborog-Šarić (questionnaire to set a violation). Test included 135 male adolescents of 17.31 from Zadar. Results indicate that statistically important correlation does exist between quality-quantity interaction inside family and socially unacceptable behaviour of adolescents. It is Index SOPUS which contributes mostly this correlation in a sense that assemblance of the family minimizes the violation.